

ΕΝΩΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΛΟΓΩΝ (ΕΕΔ)

Επιμέλεια:
Βασίλης Γ. Τζέμος

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ)
στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (ΝΣΚ)
Αθήνα, 3 και 4 Δεκεμβρίου 2014

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ)
στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (ΝΣΚ)

Διοικητική Δικαιοσύνη

Β. Γ. Τζέμος (επ.)

ISBN 978-960-562-401-9

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μαυρομιάλη 23, 106 80 Αθήνα

Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819

<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

Αθήνα: Μαυρομιάλη 2, 106 79 • Τηλ.: 210 3607 521

Πειραιάς: Φίλωνος 107-109, 185 36 • Τηλ.: 210 4184 212

Πάτρα: Κανάρη 15, 262 22 • Τηλ.: 2610 361 600

Θεσ/νίκη: Φράγκων 1, 546 26 • Τηλ.: 2310 532 134

Σύμφωνα με το Ν. 2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή και η φωτοανατύπωσή του με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

Το περιεχόμενο του παρόντος έργου έχει τύχει επιμελούς και αναλυτικής επιστημονικής επεξεργασίας. Ο εκδοτικός οίκος και οι συντάκτες δεν παρέχουν διά του παρόντος νομικές συμβουλές ή παρεμφερείς συμβουλευτικές υπηρεσίες, ουδεμία δε ευθύνη φέρουν για τυχόν ζημία τρίτου λόγω ενέργειας ή παράλειψης που βασίστηκε εν όλω ή εν μέρει στο περιεχόμενο του παρόντος έργου.

Art Director: Θεόδωρος Μαστρογιάννης

Υπεύθυνος Παραγωγής: Ανδρέας Μενούκος

Φωτοστοιχειοθεσία: Χρύσα Ζαργιαννάκη

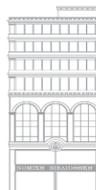
Παραγωγή: NB Production AM170415M23

NOMIKI BIBLIOTHIKI GROUP

23, Mavromichali Str., 106 80 Athens Greece

Tel.: +30 210 3678 800 • Fax: +30 210 3678 819

<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced by any means, without prior permission of the publisher.

member of Europe's 500
Εθνικός πανεπιστήμιος

Committed to excellence

© 2015, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

ΕΝΩΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΛΟΓΩΝ (ΕΕΔ)

Επιμέλεια:
ΒΑΣΙΛΗΣ Γ. ΤΖΕΜΟΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ)
στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (ΝΣΚ)
Αθήνα, 3 και 4 Δεκεμβρίου 2014

NOMIKH BIBLIOTHKH

Administrative Justice in Greece
V. G. Tzemos (ed.)
ISBN 978-960-562-401-9

COPYRIGHT

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission of NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A., or as expressly permitted by law or under the terms agreed with the appropriate reprographic rights organisation. Enquiries concerning reproduction which may not be covered by the above should be addressed to NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. at the address below.

DISCLAIMER

The content of this work is intended for information purposes only and should not be treated as legal advice. The publication is necessarily of a general nature; NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. makes no claim as to the comprehensiveness or accuracy of the information provided; Information is not offered for the purpose of providing individualized legal advice. Professional advice should therefore be sought before any action is undertaken based on this publication. Use of this work does not create an attorney-client or any other relationship between the user and NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. or the legal professionals contributing to this publication.

NOMIKI BIBLIOTHIKI

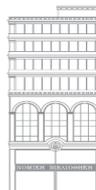
23, Mavromichali Str., 106 80 Athens Greece
Tel.: +30 210 3678 800 • Fax: +30 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

member of Europe's 500
dynamic entrepreneurs

Committed to excellence

© 2015, NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Ένωση Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ) διοργάνωσε επιστημονικό συνέδριο με θέμα «Διοικητική Δικαιοσύνη» την Τετάρτη 3 και την Πέμπτη 4 Δεκεμβρίου 2014 στη φιλόξενη αίθουσα εκδηλώσεων του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (ΝΣΚ). Η συμμετοχή των Δημοσιολόγων όλων των ηλικιών ήταν μεγάλη και ο επιστημονικός διάλογος πολυπρισματικός και γόνιμος. Στις 5 συνεδρίες εξετάστηκαν διεξοδικά κρίσιμες και επίκαιρες πτυχές της διοικητικής δίκης. Ομιλητές και παρεμβαίνοντες ήταν Δικαστές, Καθηγητές και Διδάκτορες Δημοσίου Δικαίου, Νομικοί Σύμβουλοι του Κράτους, Δικηγόροι εξειδικευμένοι στο Διοικητικό Δίκαιο. Έχουμε την μεγάλη χαρά να δημοσιεύουμε σε συνεργασία με τη Νομική Βιβλιοθήκη αυτόν τον συλλογικό τόμο που περιέχει 13 μελέτες που άπτονται της Διοικητικής Δικαιοσύνης. Ευελπιστούμε ότι θα είναι χρήσιμες σε δικηγόρους-διοικητολόγους, διοικητικούς δικαστές και θεωρητικούς του δημοσίου δικαίου και θα αποτελέσουν το έναυσμα για περαιτέρω βάσανο και προβληματισμό.

Αθήνα, Απρίλιος 2015

Ο Πρόεδρος της Ένωσης
Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ)
Δρ. Βασίλης Γ. Τζέμος

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	VII
----------------	-----

Μία ουσιώδης ενδυνάμωση του πλαισίου της ακυρωτικής δικαιοδοσίας των Διοικητικών Δικαστηρίων. Οι ρυθμίσεις των διατάξεων του άρθρου 22 του ν. 4274/2014 και η εφαρμογή τους με την απόφαση ΣτΕ (Ολ.) 4003/2014.....	1
--	---

Προκόπης Παυλόπουλος

Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο έλεγχος του δικαίου της ανάγκης Ένα παράδειγμα δοκιμασίας της αρχής του κράτους δικαίου	13
--	----

Χαράλαμπος Γ. Χρυσανθάκης

Καθηγητής Διοικητικού Δικαίου - Διοικητικών Θεσμών

στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή Ο.Π.Ε., Τμήμα ΠΕΔΔ, Δικηγόρος Αθηνών

Δικαστική προστασία και δημόσιες συμβάσεις στην πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	23
---	----

Ευαγγελία Κουτούπα-Ρεγκάκου

Καθηγήτρια Διοικητικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Α.Π.Θ.

ΕΕΤΗΔΕ και ήπια συνταγματική αντιρρόπηση.....	37
---	----

Βασίλης Γ. Τζέμος

Διδάκτωρ Δημοσίου και Ευρωπαϊκού Δικαίου (Freiburg),

Δικηγόρος, Ειδικός Επιστήμονας Συνηγόρου του Πολίτη,

Διδάσκων Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου,

Πρόεδρος της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ)

Νέες τάσεις δημοσιονομικού ελέγχου από το Ελεγκτικό Συνέδριο για τη βελτίωση της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών	47
--	----

Άννα Λιγωμένου

Αντιπρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Επιστημονική Συνεργάτης στο ΕΚΠΑ

Η ακύρωση των διοικητικών πράξεων λόγω μη ακρόασης του διοικουμένου. Αναγκαιότητα ή υπερβολή; 59

Θεόδωρος Γ. Ψυχογιός
Νομικός Σύμβουλος του Κράτους

Πτυχές του ζητήματος της αιτιολογίας των καταλογιστικών πράξεων εις βάρος δημοσίων υπολόγων..... 67

Δρ. Δημήτριος Δ. Στράνης
Καθηγητής Δημοσίου Δικαίου & Διοικητικής Επιστήμης ΑΤΕΙ Πειραιά, Εντεταλμένος Διδάσκων Οικον. Πανεπ. Αθηνών, Δικηγόρος

Ζητήματα συνταγματικότητας από την εισαγωγή της ενδικοφανούς προσφυγής στις φορολογικές διαφορές..... 83

Χρήστος Π. Δετσαρίδης
Επίκουρος Καθηγητής Δημοσίου Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, Αναπληρωτής Πρόεδρος Ε.Α.Α.ΔΗ.ΣΥ, Δικηγόρος

Ο θεσμικός ρόλος της Διοικητικής Δικαιοσύνης στη Διαμεσολάβηση στο Δημόσιο Δίκαιο 99

Ιωάννης Κάρκαλης
Δ.Ν., Αντεπίτροπος Επικρατείας, Γενική Επιτροπεία της Επικρατείας

Η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη στο πλαίσιο των δημοσιονομικών διαφορών από την ανάκτηση κοινοτικών ενισχύσεων. Νομολογιακή εξέλιξη 105

Αριστοτέλης Σακελλαρίου
Πάρεδρος Ελεγκτικού Συνεδρίου, Μέλος ΔΣ της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ)

Η δυνατότητα έκδοσης διαταγής πληρωμής για διαφορά που απορρέει από διοικητική σύμβαση και η αναγκαιότητα εναρμόνισης με το ενωσιακό δίκαιο. Νομολογιακά δεδομένα και νομοθετικές πρωτοβουλίες..... 117

Μιχαήλ Χ. Οικονόμου
Δικηγόρος, Δ.Ν.

Τα κριτήρια εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση κατά την (πρόσφατη) νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας 143

Γεώργιος Κ. Πατρίκιος
Δικηγόρος, Δ.Ν.

Ζητήματα από τη δυνατότητα κατάσχεσης εις χείρας τρίτων
χωρίς κοινοποίηση κατασχετηρίου εγγράφου στον οφειλέτη
του δημοσίου (αρ. 30 παρ. 1 ΚΕΔΕ) 149

Ιωάννης Ελ. Κοϊμτζόγλου
Δικηγόρος, Δ.Ν.

ΕΕΤΗΔΕ και ήπια συνταγματική αντιρρόπηση¹

Βασίλης Γ. Τζέμος

*Διδάκτωρ Δημοσίου και Ευρωπαϊκού Δικαίου (Freiburg),
Δικηγόρος, Ειδικός Επιστήμονας Συνηγόρου του Πολίτη,
Διδάσκων Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου,
Πρόεδρος της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ)*

1. Εισαγωγή

Στο επίκεντρο του δημοσίου διαλόγου και της νομικής επικαιρότητας βρέθηκε για περίπου δύο χρόνια² ο θεσπισθείς με το άρθρο 53 του ν. 4021/2011 ειδικός φόρος στα ακίνητα, γνωστός ως ΕΕΤΗΔΕ (Έκτακτο Ειδικό Τέλος Ηλεκτροδοτούμενων Δομημένων Επιφανειών). Το ΕΕΤΗΔΕ επιβλήθηκε κατά το νομοθέτη βάσει «επιτακτικών λόγων εθνικού συμφέροντος που συνίστανται στην άμεση μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος³». Αποτέλεσε ένα ακόμα «δρακόντειο» μέτρο της «μνημονιακής υφεσιακής νομοθεσίας της κατάστασης ανάγκης⁴». Προβλέφθηκε μάλιστα ότι το ΕΕΤΗΔΕ θα εισπράττεται από την

-
1. Η μελέτη αποτελεί επικαιροποίηση ομότιτλης μελέτης που δημοσιεύτηκε στο Περιοδικό ΔΤΑ 58/2013.
 2. Και μέχρι την θέσπιση του διαδόχου του και επίσης «δρακόντειου» ΕΝΦΙΑ (Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων) με το ν. 4223/2013. Ο ΕΝΦΙΑ δεν είναι αντικείμενο της παρούσας μελέτης.
 3. Άρθρο 53 παρ. 1α του ν. 4021/2011.
 4. Βλ. Β. Τζέμος, Δημοκρατικό κράτος δικαίου, δυσχερή οικονομικά δεδομένα και συνταγματική ρήτρα «χρεοφρένου», ΘΠΔΔ 2011, σ. 496επ, ο ίδιος, Η δεσμευτικότητα και η αγωγιμότητα των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων, ΝοΒ 2012, σ. 32επ, ο ίδιος, «Ασύμμετρη εσωτερική υποτίμηση» και πρωτογενές ευρωπαϊκό δίκαιο, Επίκαιρα της 7.11.2012, ο ίδιος, Μια θεσμική λύση για την ΕΕ: 3%+3%=60%=99%, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία της 9.12.2011, ο ίδιος, Μονομερής μείωση μισθών: Αντίθετη στο Σύνταγμα και στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Ελευθεροτυπία της 3.3.2010, ο ίδιος, Η εξουδετέρωση των κλαδικών συμβάσεων αντίθετη στην αρχή της αναλογικότητας, σε: www.diorismos.gr της 19.10.2011, ο ίδιος, Τρόικα, Task Force και (Ευρωπαϊκό) Δημόσιο Δίκαιο, Ομιλία στο 2ο Συνέδριο Δημόσιας Πολιτικής και Θεσμών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, 13 Δεκεμβρίου

ΔΕΗ, η οποία επί μη πληρωμής του θα μπορεί να διακόπτει το ρεύμα στους καταναλωτές⁵. Για τον υπολογισμό του ΕΕΤΗΔΕ «λαμβάνεται υπόψη το εμβαδό της δομημένης επιφάνειας, το ύψος της τιμής ζώνης και η παλαιότητα του ακινήτου...⁶».

Το ποσό του ΕΕΤΗΔΕ ανά ακίνητο προσδιορίστηκε από πίνακες⁷ στο νόμο και από αλληπάλληλες υπουργικές αποφάσεις και εγκυκλίου⁸. Θεσπίστηκαν και εξαιρέσεις από την επιβολή του ΕΕΤΗΔΕ σε ηλεκτροδοτούμενες οικιστικές και εμπορικές επιφάνειες με σημαντικότερες την εξαίρεση των ακινήτων των μακροχρόνιων ανέργων⁹ και των ακινήτων βιομηχανικής, βιοτεχνικής, γεωργικής και κτηνοτροφικής χρήσης¹⁰.

Το ΕΕΤΗΔΕ αποτέλεσε αντικείμενο δικαστικού ελέγχου τόσο από την πολιτική¹¹ όσο και από την διοικητική δικαιοσύνη¹². Απασχόλησε επίσης συστηματικά τον Συνήγορο του Πολίτη¹³. Η συνταγματικότητα και η συμφωνία του ΕΕΤΗΔΕ με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Πρωτογενές Ευρωπαϊκό Δίκαιο εξετάστηκε σε νομικές μελέτες¹⁴ και στον πολιτικό

2012. Βλ. επίσης Π. Παυλόπουλος, Το Δημόσιο Δίκαιο στον αστερισμό της οικονομικής κρίσης, 2014, Δ. Μπελαντής, Η κατάσταση εξαίρεσης και οι εφαρμογές της στο πρόγραμμα «στήριξης της ελληνικής οικονομίας», ΔτΑ 48/2010, σ. 1115επ., Π. Πικραμμένος, Δημόσιο Δίκαιο σε έκτακτες συνθήκες υπό την οπτική της ακυρωτικής διοικητικής διαδικασίας, ΝοΒ 2012, σ. 2643επ., Γ. Καραβοκύρης, Το Σύνταγμα και η κρίση, 2014, Γ. Agamben, Κατάσταση εξαίρεσης, 2007.

5. Άρθρο 53 παρ. 11 του ν. 4021/2011.

6. Άρθρο 53 παρ. 2 του ν. 4021/2011.

7. Άρθρο 53 παρ. 2 του ν. 4021/2011.

8. Βλ. ιδίως Υ.Α 1056/14.3.2012 και Υ.Α 1211/13.10.2011

9. Άρθρο 53 παρ. 6 του ν. 4021/2011.

10. Άρθρο 53 παρ. 5 γγγ) του ν. 4021/2011.

11. Αποφάσεις 1101/2012 Πολ. Πρωτ. Αθηνών, 227/2012 Αρείου Πάγου, 15793/2012 Μον. Πρωτ. Θεσσαλονίκης, 481/2012, Μον. Πρωτ. Χαλκίδας, 441/2012, Μον. Πρωτ. Αγρινίου, Α.Π. 293/2014.

12. Αποφάσεις 1972/2012 ΣτΕ, 31/2013 ΣτΕ, 41/2012 Διοικ. Πρωτ. Πειραιά.

13. Βλ. την από 1.10.2012 επιστολή του Συνηγόρου του Πολίτη προς τον Υπουργό Οικονομικών για το ΕΕΤΗΔΕ, το από 21.11.2012 Δελτίο Τύπου με το οποίο διαπιστώνονται διαδικαστικές δυσλειτουργίες, τις από 12.12.2012 προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη με αφορμή την απόφαση 1101/2012 του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών και σ. 60 της Ετήσιας Έκθεσης του 2012. Για τον Συνήγορο του Πολίτη βλ. Β. Τζέμος, Συνήγορος του Πολίτη, 2012, με περαιτέρω παραπομπές.

14. Δ. Εμμανουηλίδης, Μ. Σκανδάλη, Το δημοσιονομικό συμφέρον και η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, ΝοΒ 2012, σ. 2762επ. (2771επ.), Ε. Μπακάλης, Μνημονιακά Φορολογικά Μέτρα: Αρχή φορολογικής μεταρρυθμίσεως ή ομολογία απεγνωσμένης προσπάθειας; ΝοΒ 2012, σ. 2827επ. (2834επ.), Α. Αργυρός, Τα «προνόμια» του Δημοσίου και το «Δίκαιο της ανάγκης» στο κράτος δικαίου, ΝοΒ 12, σ. 2792επ. (2810), Χ. Αυγερινού, Δημόσιο συμφέρον- Θέσεις του Ελληνικού Δημοσίου σε πρόσφατες μεγάλες

διάλογο. Κομβική ως προς την συνταγματικότητα του ΕΕΤΗΔΕ είναι η απόφαση 1972/2012 της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, στην οποία κυρίως θα εστιάσουμε.

Δικαιοπολιτικά ήταν κρίσιμο ότι το κατ' όνομα τέλος αλλά στην ουσία φόρος ΕΕΤΗΔΕ καθόσον έπληττε δυσανάλογα ήδη βεβαρημένα από την σκληρή πολιτική λιτότητας τμήματα της κοινωνίας (ανέργους πρώην μισθωτούς και πρώην ελεύθερους επαγγελματίες, ανέργους νέους, μισθωτούς, συνταξιούχους και ελεύθερους επαγγελματίες με σαρωτικές μειώσεις εσόδων και σοβαρές επιβαρύνσεις στις ανελαστικές δαπάνες (τιμολόγιο ΔΕΗ, βενζίνη, πετρέλαιο θέρμανσης)), έπρεπε άμεσα, δίκαια, ορθολογικά, σε πνεύμα επιείκειας να αναπροσαρμοστεί. Χρειαζόταν μια απλή, ενιαία φορολογική ρύθμιση για τα ακίνητα, η οποία πρωτίστως θα ήταν δικαιότερη. Αυτή είναι ακόμα και σήμερα κεντρικό ζητούμενο.

2. Η πλειοψηφία της απόφασης 1972/2012 του ΣτΕ

Βάσει του άρθρου 53 του ν. 4021/2011 εκδόθηκε η υπ. αριθμ. 1211/13.10.2011 απόφαση του Αν. Υπουργού Οικονομικών για τον ειδικότερο προσδιορισμό του τρόπου είσπραξης του ΕΕΤΗΔΕ. Κατά της άνω υπουργικής απόφασης ασκήθηκαν αιτήσεις ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας από τον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, άλλους Δικηγορικούς Συλλόγους, φορείς και ιδιώτες. Συναφώς εκδόθηκε η υπ. αριθμ. 1972/2012 απόφαση του ΣτΕ. Η απόφαση του ΣτΕ έκρινε κατά πλειοψηφία, με σοβαρές ποσοτικά και σε τεκμηρίωση μειοψηφίες, ότι το θεσπιζόμενο ως τέλος ΕΕΤΗΔΕ είναι συνταγματικά θεμιτός φόρος. Όμως περαιτέρω έκρινε ότι είναι αντισυνταγματική και συνεπώς ανίσχυρη η νομικά προβλεπόμενη δυνατότητα διακοπής του ρεύματος από την ΔΕΗ λόγω μη καταβολής του ΕΕΤΗΔΕ¹⁵.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το ΕΕΤΗΔΕ δεν είναι ανταποδοτικό τέλος καθώς δεν επιβάλλεται ως αντιστάθμισμα - ανταπόδοση συγκεκριμένης υπηρεσίας παρεχόμενης από το κράτος στους οφειλέτες του¹⁶. Τα δε έσοδα από το ΕΕΤΗΔΕ περιέρχονται στον κρατικό προϋπολογισμό με στόχο τον περιορισμό του δημοσιονομικού ελλείμματος. Συναφώς το ΣτΕ κρίνει¹⁷ ότι το ΕΕΤΗΔΕ είναι έκτακτος φόρος και μόνο ως έκτακτο φόρο για τα έτη 2011 και 2012 τον κρίνει συνταγματικό. Τον έκτακτο χαρακτήρα του φόρου τον συνάγει

δίκες στην Ολομέλεια του ΣτΕ και στο ΑΕΔ- Νομολογία, ΝοΒ 2012, σ. 2779επ. (2786επ.), Συντακτική Νομικού Βήματος, Τομέας Δημοσίου Δικαίου, Τέλος ακινήτου εισπραττόμενο μέσω της ΔΕΗ, ΝοΒ 2012, σ.1572επ., Γ. Πιτσιλής, Παρατηρήσεις, ΘΠΔΔ 2012, σ. 579επ.

15. Σκέψεις, 24, 25 και 28 της απόφασης.

16. Σκέψη 7 της απόφασης.

17. Σκέψη 8 με την μειοψηφία ενός μέλους του Δικαστηρίου.

α) από το τίτλο του (έκτακτο τέλος), β) από την ρητή αναφορά σε επιβολή του μόνο για το 2011 και το 2012 και γ) από τη τελολογία, την οικονομία, το πνεύμα αλλά και το γράμμα της αιτιολογικής έκθεσης¹⁸. Περαιτέρω το ΣτΕ κρίνει κατά πλειοψηφία¹⁹ ότι το ΕΕΤΗΔΕ δεν αντίκειται στο άρθρο 78 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος και στην αρχή της νομιμότητας και της βεβαιότητας του φόρου. Κρίνει συγκεκριμένα ότι α) υποκείμενο του φόρου (κύριος ή επικαρπωτής ακινήτου, β) αντικείμενο του φόρου (εμβαδό ηλεκτροδοτούμενων για οικιστική ή εμπορική χρήση δομημένων επιφανειών των ακινήτων) και γ) συντελεστής του φόρου, προσδιορίζονται με βεβαιότητα και ασφάλεια από το νόμο, έστω εν μέρει κατά παραπομπή σε ρυθμίσεις άλλου τυπικού νόμου.

Περαιτέρω το ΣτΕ, με σημαντικές μειοψηφίες κρίνει ότι ο άρθρο 53 του ν. 4021/2011 που θεσπίζει το ΕΕΤΗΔΕ δεν πάσχει από ουσιαστική αντισυνταγματικότητα, δεν αντίκειται δηλαδή στα άρθρα 2 παρ. 1, 4, 17, 20, 21 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Ουσιαστικά κρίνει ότι η ρύθμιση περί ΕΕΤΗΔΕ δεν επεμβαίνει με τρόπο μη αναλογικό στην περιουσία των οφειλετών του και δεν παραβιάζεται η συνταγματική αρχή της φορολογικής ισότητας²⁰, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η οικογενειακή ζωή των οφειλετών αλλά ούτε και το θεμελιώδες δικαίωμά τους σε δικαστική προστασία. Για την εξαγωγή των συμπερασμάτων αυτών συνεκτιμά σειρά παραμέτρων. Αποφασιστικές παράμετροι είναι κατά το δικαστήριο ο έκτακτος χαρακτήρας του ΕΕΤΗΔΕ, η θέσπιση ορθολογικών εξαιρέσεων από αυτό, η αναγκαιότητά του για την επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων (που ανάγονται σε στόχοι δημοσίου συμφέροντος κατά τα έτη 2011 και 2012) και το σχετικά χαμηλό ύψος του φόρου (ως 8 τοις χιλίοις). Επίσης το ΣτΕ κατά πλειοψηφία κρίνει ότι το σύστημα βεβαιώσεως του τέλους από την ΔΕΗ, που είναι δημόσιο ν.π.ι.δ., δεν αντίκειται στην αρχή της διακρίσεως των εξουσιών²¹.

Το ΣτΕ κρίνει όμως με ευρεία πλειοψηφία²² αντισυνταγματική τη δυνατότητα διακοπής του ρεύματος από την ΔΕΗ εφόσον δεν πληρωθεί το ΕΕΤΗΔΕ, η οποία προβλέπεται στην προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση. Και την κρίνει αντισυνταγματική ως θεσπίζουσα μη αναλογικό περιορισμό στην οικονομική

18. Στην αιτιολογική έκθεση αναφέρεται ρητά ότι το ΕΕΤΗΔΕ επιβάλλεται προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι μείωσης του ελλείμματος για τα έτη 2011 και 2012.

19. Σκέψη 9.

20. Για την συνταγματική αρχή της φορολογικής ισότητας βλ. *Π. Δαγτόγλου*, Ατομικά Δικαιώματα, 2010, σ. 1290επ., *Κ. Χρυσόγονος*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2006, σ.148επ., *Θ. Φορτσάκης*, Φορολογικό Δίκαιο, 2008, σ. 108επ., *Κ. Φινοκαλιώτης*, Φορολογικό Δίκαιο, 2005, σ. 135επ.

21. Σκέψη 22.

22. Βλ. σκέψεις 24, 25 και 28 της απόφασης αλλά και την μειοψηφούσα αντίθετη άποψη 7 μελών του Δικαστηρίου στην σκέψη 26.

ελευθερία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος²³ αν και οριακά όχι παραβιάζουσα την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Συγκλίνουσα ειδικότερη διαφορετική άποψη επί της πλειοψηφίας²⁴, κρίνει ορθώς αντισυνταγματική την διακοπή του ρεύματος ως μέτρο που για ορισμένους πολίτες παραβιάζει και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος).

3. Οι τεκμηριωμένες μειοψηφίες της απόφασης 1972/2012 του ΣτΕ που υποστηρίζουν και την αντισυνταγματικότητα του ΕΕΤΗΔΕ ως φορολογικό μέτρο

Δώδεκα μέλη του Δικαστηρίου, έκριναν με διαφορετική αιτιολογία που αρθρώθηκε σε τέσσερις²⁵ εμπειριστάωμένες συγκλίνουσες μειοψηφούσες απόψεις, ότι η ρύθμιση περί ΕΕΤΗΔΕ παραβιάζει την αρχή της φορολογικής ισότητας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος, καθώς από τα κριτήρια που θεσπίζονται για την επιβολή του ΕΕΤΗΔΕ δεν εξασφαλίζεται ότι όλοι όσοι είναι οφειλέτες του έχουν φοροδοτική ικανότητα. Ως προς το κεντρικό ζήτημα δε αν το ΕΕΤΗΔΕ αντίκειται στο άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία ήταν οριακή. Ένα μέλος του Δικαστηρίου τεκμηριωμένα υποστήριξε περαιτέρω την θέση ότι η επιβολή του ΕΕΤΗΔΕ συνιστά μη αναλογικό περιορισμό στο θεμελιώδες δικαίωμα στην περιουσία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 1 του πρώτου προσθέτου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ²⁶. Η θέσπιση του ΕΕΤΗΔΕ, όπως ορθώς επισημαίνει η συγκεκριμένη μει-

23. Σκέψη 25 «...Πράγματι εκ του ότι θεμιτώς, κατά τα ειδικότερον εκτεθέντα ανωτέρω, ανάγεται σε νόμιμο τίτλο βεβαιώσεως για το Δημόσιο η εγγραφή του καταναλωτή στις μηχανογραφικές καταστάσεις των προμηθευτών ηλεκτρικής ενεργείας και προβλέπεται η είσπραξη του ειδικού τέλους ενιαίως με την εξόφληση του οικείου λογαριασμού καταναλώσεως, ουδόλως παρέπεται ότι είναι δυνατόν να επακολουθεί, ως συνέπεια της μη καταβολής του τέλους και εν είδει κυρώσεως, η διακοπή της παροχής του ηλεκτρικού ρεύματος στον συνεπή απέναντι στον αντισυμβαλλόμενο του προμηθευτή καταναλωτή, διότι με τον τρόπο αυτό υπάρχει επέμβαση στην μεταξύ αυτών συμβατική σχέση. Τούτο δε, διότι η επιδίωξη διασφάλισης της καταβολής νομίμως προβλεπομένης φορολογικής επιβαρύνσεως συνιστά σκοπό θεμιτό μεν καθεαυτό, όμως άσχετο με το αντικείμενο της συμβάσεως παροχής ηλεκτρικού ρεύματος. Εξ άλλου, με την κύρωση της διακοπής από τον Διαχειριστή του Δικτύου της παροχής ηλεκτρικού ρεύματος σε φορολογούμενο για τον λόγο ότι δεν είναι συνεπής με φορολογικές υποχρεώσεις άσχετες προς τις απορρέουσες από την σύμβαση προμηθείας ηλεκτρικού ρεύματος υποχρεώσεις του παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας, διότι πρόκειται περί μέτρου το οποίο άγει σε αναίρεση της καθολικότητας της παροχής των υπηρεσιών κοινωφελούς δικτύου εξυπηρετήσεως για λόγο, ο οποίος δεν είναι συναφής με την παροχή της εν λόγω υπηρεσίας.»

24. Σκέψη 25.

25. Βλ. στην σκέψη 17 τις συγκλίνουσες, διαφορετικές στην θεμελίωσή τους ενδιαφέρουσες μειοψηφίες.

26. Σκέψη 18.

οψηφούσα άποψη, δεν γίνεται στο κενό. Δεν είναι το μόνο επαχθές μέτρο που «μνημονιακά» επιβάλλεται σε πολίτες που αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στις νέες σκληρές οικονομικές υποχρεώσεις τους απέναντι στο ελληνικό κράτος. Είναι ένα ακόμα βάρος στην ήδη με ανεπίγνωστη οξύτητα πληγείσα από περιοριστικά ιδίως εισοδηματικά, κοινωνικοασφαλιστικά²⁷ και φορολογικά μέτρα, παρουσία της μεγάλης πλειοψηφίας του ελληνικού λαού. Η σώρευση του ΕΕΤΗΔΕ σε ήδη θεσπισθέντα σκληρά μέτρα είναι συνεκτιμητέα ως προς τη νομική του αξιολόγηση. Τα μνημονιακά μέτρα δεν είναι νομικά πειστικό να κρίνονται ως προς την αναλογικότητά τους αποσπασματικά, αλλά ως επαχθές σύνολο. Ως ένα επαχθές σύστημα που έχει γίνει προ πολλού οικονομικά, αλλά κυρίως κοινωνικά και ψυχολογικά, δηλαδή ανθρώπινα, ανυπόφορο. Η υπερβολική και βίαιη επιδείνωση της παρουσίας των φτωχών πολιτών και των πολιτών της μεσαίας τάξης συνεπάγεται δυσβάσταχτο ψυχολογικό φόρτο που πλήττει ευθέως την υγεία και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Δηλαδή προεκτείνοντας την προσέγγιση της μειοψηφούσας άποψης αυτής, ο υπέρμετρος περιορισμός της παρουσίας ευπαθών τμημάτων του πληθυσμού από ένα σημείο και μετά συρρέει νομοτελειακά με την προσβολή της ανθρώπινης αξίας. Δεν είναι απλώς οικονομικός περιορισμός, γίνεται «βασανιστήριο».

Εμμέσως πλην σαφώς δύο μέλη του Δικαστηρίου διαπιστώνουν πειστικά ότι η παραβίαση του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος συρρέει με την παραβίαση της προστασίας της οικογένειας (άρθρο 21 του Συντάγματος) και με την προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος) τουλάχιστον όσον αφορά στην φορολόγηση με ΕΕΤΗΔΕ της πρώτης κατοικίας, και της περαιτέρω επιβάρυνσης σοβαρά επιβαρυμένων από τα «μνημονιακά μέτρα» ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, «ιδίως εν μέσω σοβούσας οικονομικής κρίσης²⁸». Τέλος, ένα μέλος του Δικαστηρίου έκρινε ότι η αμάχητη επιβολή του ΕΕΤΗΔΕ συνιστά πέραν της προσβολής του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος και αντισυνταγματική παραβίαση του θεμελιώδους δικαιώματος των πολιτών σε δικαστική προστασία βάσει του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος²⁹. Η άποψη αυτή εύστοχα τονίζει τον αμάχητο χαρακτήρα της φορολογικής επιβάρυνσης αλλά και την προβληματικότητα της συνεχούς επίκλησης του επιχειρήματος των εκτάκτων περιστάσεων χωρίς την ταυτόχρονη συναρμογή του με τις υφιστάμενες περί εκτάκτων καταστάσεων συνταγματικές ρυθμίσεις.

27. Β. Τζέμος, Δεσμευτικότητα και αγωγιμότητα των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων, ΝοΒ 2012, σ. 32επ.

28. Βλ. σκέψη 17: «...με την άθροιση τακτικών και εκτάκτων φορολογικών υποχρεώσεων, η οποία έχει δυσμενέστερες επιπτώσεις στη φοροδοτική ικανότητα και ως εκ τούτου στη διατήρηση ανεκτού βιοτικού επιπέδου για πολλές κατηγορίες κατηγοριών πολιτών...».

29. Σκέψη 17.

4. Η απόφαση 1101/2012 του ΠολΠρωτ.Αθηνών και η απόφαση 293/2014 του Δ Τμήματος του Αρείου Πάγου

Με την υπ. αριθμ. 1101/2012 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών³⁰ κρίθηκε παρεμπιπτόντως σε πρώτο βαθμό η αντισυνταγματικότητα του ΕΕΤΗΔΕ. Με συλλογική τους αγωγή ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών ενώσεις καταναλωτών ζητούσαν από το δικαστήριο την διαπίστωση της αντικαταναλωτικής συμπεριφοράς της ΔΕΗ ως προμηθευτή και την απαγόρευσή του καταλογισμού ΕΕΤΗΔΕ από την ΔΕΗ ή την ρύθμιση κατάστασης κατά τρόπο που να μην προσβάλλει το συμφέρον τους. Περαιτέρω ζητούσαν χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη. Το Πολ.Π.ΑΘ έκρινε παράνομη και αντισυνταγματική την ρύθμιση για την επιβολή του ΕΕΤΗΔΕ. Απεφάνθη ότι το ΕΕΤΗΔΕ για πολλές κατηγορίες πολιτών σημαίνει αντισυνταγματική παραβίαση του δικαιώματός τους σε αξιοπρεπή διαβίωση ως έκφραση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος) αλλά και αντισυνταγματική παραβίαση στην προστασία της οικογένειας, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 του Συντάγματος. Περαιτέρω κρίνει την ρύθμιση σωρευτικά αντισυνταγματική «ως αντικείμενη στο άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος, αφού το κριτήριο επιβολής της, ήτοι το εμβαδόν της ηλεκτροδοτούμενης επιφανείας δεν δύναται σε καμία περίπτωση να αποτελέσει και κριτήριο φοροδοτικής ικανότητας του φορολογουμένου.» Τονίζει δε συναφώς ότι καθώς με το ΕΕΤΗΔΕ θεσπίζεται αμάχητο, χωρίς δυνατότητα ανταπόδειξης, κριτήριο φοροδοτικής ικανότητας και φορολόγησης, παραβιάζεται και το θεμελιώδες δικαίωμα των οφειλετών του ΕΕΤΗΔΕ σε δικαστική προστασία βάσει του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος. Το δικαστήριο καταφάσκει και την προβαλλόμενη από τους ενάγοντες παραβίαση λόγω του ΕΕΤΗΔΕ του θεμελιώδους δικαιώματός τους στην ιδιοκτησία (άρθρο 1 του πρώτου προσθέτου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ) με παραπομπή στην τεκμηριωμένη μειοψηφία³¹ της απόφασης 1972/2012 ΣτΕ. Ως προς την αντισυνταγματικότητα της διακοπής του ρεύματος από την ΔΕΗ λόγω μη καταβολής του ΕΕΤΗΔΕ, το Πρωτοδικείο συντάχθηκε με το διατακτικό της απόφασης 1972/2012 ΣτΕ θεμελιώνοντάς την στην μη αναλογική και συνεπώς αντισυνταγματική παραβίαση του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος. Ακριβέστερα συνετάχθη πλήρως με την ειδικότερη συγκλίνουσα άποψη επί της πλειοψηφίας της άνω απόφασης που έκανε δεκτή και την παραβίαση του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος με την χορήγηση δυνατότητας στην ΔΕΗ να διακόψει το ρεύμα των καταναλωτών αν αυτοί δεν καταβάλουν το ΕΕΤΗΔΕ. Τέλος σε αντίθεση με την προηγούμενη υπ. αριθμ. 1972/2012 ΣτΕ απόφαση, έκρινε ότι η ρύθμιση περί βεβαίωσης του ΕΕΤΗΔΕ από την ΔΕΗ, που

30. Βλ. ΔΦΟΡΝ 2012, σ.1709επ., ΕΦΑΔ 2012, σ.1078επ.

31. Σκέψη 18 στην απόφαση 1972/2012 ΣτΕ.

είναι ν.π.ι.δ., παραβιάζει την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 26 του Συντάγματος. Επίσης απεφάνθη ότι είναι νομική υποχρέωση της ΔΕΗ να μη διακόπτει την ηλεκτροδότηση, να δέχεται την καταβολή μόνο του αντιτίμου του ηλεκτρικού ρεύματος και να μην ενσωματώνει το ΕΕΤΗΔΕ στους λογαριασμούς της. Απειλίες την ΔΕΗ με χρηματική ποινή 300 Ευρώ για κάθε μία επιμέρους ανά καταναλωτή και ανά ημέρα παραβίαση και κήρυξε την απόφασή του προσωρινά εκτελεστή. Το ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ότι η απόφαση του Πρωτοδικείου πρακτικά υιοθετεί τις τεκμηριωμένες μειοψηφίες της απόφασης 1972/2012 του ΣτΕ.

Κατά της απόφασης αυτής τόσο το ελληνικό Δημόσιο όσο και η ΔΕΗ άσκησαν αναίρεση και αίτηση αναστολής στον Άρειο Πάγο. Εκδόθηκε η υπ. αριθμ. 227/2012 απόφαση του Αρείου Πάγου³² επί της αιτήσεως αναστολής. Οι αιτήσεις αναιρέσεως του ελληνικού Δημοσίου και της ΔΕΗ εκδικάστηκαν από το Δ Πολιτικό Τμήμα του Αρείου Πάγου την 18 Οκτωβρίου 2013. Ο Α.Π. με την υπ. αριθμ. 293/2014 απόφασή του που δημοσιεύτηκε την 7 Φεβρουαρίου 2014 απεφάνθη ότι το προβλεπόμενο από το άρθρο 53 του ν. 4021/11 τέλος και οι ρυθμίσεις προσδιορισμού αυτού με την εκδοθείσα κατ' εξουσιοδότηση του εν λόγω άρθρου 1211/2011 υπουργική απόφαση του αναπληρωτή Υπουργού Οικονομικών αντίκεινται στο Σύνταγμα (άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ.1 και 5, 20 παρ.1, 21 παρ.1 και 78 παρ.1 και 4 του Συντάγματος) και στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Η απόφαση ελήφθη με πλειοψηφία μιας ψήφου (3-2) και για το λόγο αυτό οι σχετικοί αναιρετικοί λόγοι παραπέμφθηκαν (βάσει του άρθρου 563 παρ.2 εδάφ. γ' του ΚΠολΔ) στην Τακτική Ολομέλεια του Αρείου Πάγου. Η Ολομέλεια του Α.Π. αναμένεται να κρίνει την υπόθεση την 23 Απριλίου 2015. Σε περίπτωση «επικύρωσης» της απόφασης του Δ. Τμήματος του Α.Π. από την Ολομέλεια του Α.Π., το ζήτημα του ΕΕΤΗΔΕ θα κριθεί από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (Α.Ε.Δ.)

5. Τελικές παρατηρήσεις

Είναι επικροτητέα η ομοφωνία της νομολογίας ως προς την αντισυνταγματικότητα του αρχικώς νομικά προβλεπόμενου μέτρου της διακοπής της ηλεκτροδότησης από την ΔΕΗ σε περίπτωση μη καταβολής του ΕΕΤΗΔΕ. Είναι ελπιδοφόρο, μέσα στην υφιστάμενη ψυχοφθόρα μονοτροπία, ότι συγκροτούνται απολύτως απαραίτητα για την κοινωνία και ειδικά για τους ευπαθείς ανθρώπους, πρακτικά αναχώματα από την δικαστική εξουσία. Τα δικαστικά αναχώματα των αντισυνταγματικών και αντιευρωπαϊκών ακροτήτων της νομοθεσίας

32. Με την οποία αποφασίστηκε η αναστολή της εκτέλεσης της απόφασης 1101/2012 του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών μέχρι την δημοσίευση της απόφασης του Αρείου Πάγου επί των αιτήσεων αναίρεσης.

είναι κοινωνικές ανάσες και εναύσματα θεσμικής ανάτασης. Σαλπίζουν νομικά και θεσμικά το οφθαλμοφανές μήνυμα των καιρών ότι οι κοινωνικές αντοχές στην Ελλάδα έχουν εξαντληθεί. Σηματοδοτούν μια ήπια συνταγματική αντιρρόπηση στην ψευδοορθοδοξία της λιτότητας³³.

Το ζήτημα αν ο φόρος ΕΕΤΗΔΕ είναι αντισυνταγματικός ως παραβιάζων αδικαιολόγητα την αρχή της φορολογικής ισότητας δίχασε τη νομολογία. Ορθώς επισημαίνεται σε νομολογία και θεωρία ότι η νομική αξιολόγηση του ΕΕΤΗΔΕ, όπως και κάθε επιβαρυντικού μέτρου, δεν είναι ορθό να γίνεται αποσπασματικά αλλά πρέπει να εντάσσεται στην συνταγματική και υπερνομοθετική αξιολόγηση της «μνημονιακής νομοθεσίας» ως ενιαίο σύστημα. Ακριβέστερα πρέπει να ερευνάται αν είναι συνταγματικά, βάσει της ΕΣΔΑ και του πρωτογενούς ευρωπαϊκού δικαίου, ανεκτή, η περαιτέρω οικονομική, κοινωνική, ψυχολογική και οικογενειακή επιβάρυνση που συντελείται με κάθε νέο μνημονιακό μέτρο (εν προκειμένω το ΕΕΤΗΔΕ) σε συγκεκριμένες ήδη χειμαζόμενες ομάδες του πληθυσμού. Για ορισμένες κατηγορίες ευπαθών κοινωνικών ομάδων η επιβολή και του ΕΕΤΗΔΕ δίπλα στις άλλες φορολογικές επιβαρύνσεις και εισοδηματικές μειώσεις συνιστά ασυζητητί προσβολή της συνταγματικής αρχής της φορολογικής ισότητας. Σωρευτικά, τουλάχιστον για τις ίδιες κατηγορίες βαριά πληγέντων οικονομικά και κοινωνικά πολιτών το ΕΕΤΗΔΕ συνιστά μη αναλογικό περιορισμό στο θεμελιώδες δικαίωμά τους στην περιουσία αλλά και στην οικονομική ελευθερία. Πιστεύω, ότι η μη αναλογική παραβίαση του θεμελιώδους δικαιώματος στην περιουσία αφορά και ευρύτερες κατηγορίες πολιτών στον βαθμό που αυτοί υφίστανται συνολική εισοδηματική επιβάρυνση (από φόρους, ασφαλιστικές εισφορές, τέλη) στα ακαθάριστα εισοδήματά τους που ξεπερνά το 50% του συνολικού ακαθάριστου εισοδήματός τους. Το μεγάλο κάρδο είναι αν το επικαλούμενο και αιτιολογούμενο σε ένα μνημονιακό τυπικό ή ουσιαστικό νόμο ταμειακό-δημοσιονομικό συμφέρον³⁴ αποτελεί αυθωρεί και παραχρήμα «δημόσιο συμφέρον-ατού» που καθιστά αναλογικό και αξιοπρεπή τον εκάστοτε θεσπιζόμενο περιορισμό σε θεμελιώδη δικαιώματα. Μια δικαιοκρατική απάντηση δεν μπορεί να είναι παρά όχι. Η αντίθετη θεώρηση συγκροτεί κυνικό θεσμικό νεοφιλελευθερισμό. Αδιέξοδο κοινωνικά, νομικά, θεσμικά, πολιτικά αλλά μεσομακροπρόθεσμα και οικονομικά.

33. Β. Τζέμος, Αναθεώρηση του Συντάγματος και αναθεώρηση της Συνθήκης της Λισαβόνας, ΝοΒ 12/2014, και σε: Β. Τζέμος, Μ. Πραβίτα (Επιμ.), «Συνταγματική Αναθεώρηση», 2015, σ. 1επ., ο ίδιος, Ευρωπαϊκή Ένωση και Δικαιοπολιτική, ΘΠΔΔ 2/2015, Α. Fischer-Lescano, Ανθρώπινα Δικαιώματα σε καιρούς λιτότητας, 2014.

34. Βλ. Β. Τζέμος, Δημοκρατικό κράτος δικαίου, δυσχερή οικονομικά δεδομένα και συνταγματική ρήτρα «χρεοφρένου», ΘΠΔΔ 2011, σ. 396επ.

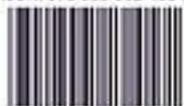
Ιδίως ο ευλαβικός έμπρακτος σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος και στο άρθρο 1 του ΧΘΔΕΕ³⁵ δεν μπορεί παρά να είναι απόλυτο και ανεξάρητο, απαράκαμπτο όριο³⁶, που θα οδηγεί στη νομική απόρριψη κάθε νέου επαχθούς μνημονιακού μέτρου. Ειδικά όσον αφορά σε φορολογικά μέτρα, το απαρέγκλιτο όριο αυτό σμιλεύεται μεταξύ άλλων από τα κριτήρια α) της «απώλειας φοροδοτικής ικανότητας» ως μέτρο φορολογικής ανισότητας και αδικίας και β) της δημοτικής επεμβάσεως (σε ποσοστό άνω του 50%) στη νομίμως κηθείσα περιουσία οποιασδήποτε μορφής.

Γενικότερα, είναι μεθοδολογικά κρίσιμο και δικαιοκρατικά αναγκαίο, ο δικαστικός και κάθε είδους νομικός έλεγχος των μνημονιακών μέτρων, πέρα από τη γενική νομική αξιολόγηση της αναλογικότητας τους ως περιορισμών στην περιουσία (άρθρο 17 και 1 του πρώτου προσθέτου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ), στην οικονομική ελευθερία (άρθρο 5 του Συντάγματος) και σε άλλα θεμελιώδη δικαιώματα (π.χ. άρθρο 4, 21, 9 του Συντάγματος), να εξετάζει και το αν τα εκάστοτε νέα μέτρα, σωρευόμενα σε ένα ήδη βαρύ (π.χ. έστω οριακά αναλογικό) φορτίο, συνεπάγονται ειδικά για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού (π.χ. άνεργοι, φτωχοί, χαμηλόμισθοι, τμήματα της (πρώην) μεσαιάς τάξης με σαρωτική ανατροπή στο εισόδημά τους) προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Κοντολογίς, ανεξάρτητα από το αν ένα περιοριστικό μέτρο παρίσταται *per se* αναλογικό, θα πρέπει να εξετάζεται, με βάση τα διδάγματα της κοινής πείρας, αν προστιθέμενο στην ήδη «σκληρή μνημονιακή κληρονομιά» συνεπάγεται τουλάχιστον για ορισμένες ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού αναξιοπρεπή προσβολή. Στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να είναι συνταγματικά ανεκτό. Η αντισυνταγματικότητα της διακοπής του ρεύματος σε ανθρώπους που δεν έχουν αποδεδειγμένα χρήματα να πληρώσουν το ΕΕΤΗΔΕ είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα.

35. Για την κατοχύρωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ως «υπεραρχής» του ευρωπαϊκού δικαίου στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ βλ. Β. Τζέμος, Άρθρο 1, σε: Β. Τζέμος (Επιμ.), Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (ΧΘΔΕΕ). Ερμηνεία κατ' άρθρον, Υπό Δημοσίευση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

36. Βλ. V. Tzemos, *Das Untermaßverbot*, 2004, N. Tiefke, *Das Prinzip Menschenwürde*, 2011, Θ. Αντωνίου, *Ο σεβασμός της αξίας του Ανθρώπου ως αρχή και δικαίωμα στο Σύνταγμα του 1975*, 2010, Β. Τσεβρένης, *Ανθρώπινη αξιοπρέπεια*, 2012.

ISBN: 978-560-562-401-9

15332